

lar, XVII [İstanbul 2004], s. 115-131) yapılmıştır. Zeyillerinden Reşid Efendi ile Ziyâ Paşa'ya ait olanlar daha mufassaldır. Solakzâde'nin şiirlerinin toplandığı mürettep bir divanının bulunduğundan söz edilirse de günümüze sadece birkaç şiiri intikal etmiştir.

Solakzâde, aynı zamanda bestelediği söz-lü eserler ve özellikle saz eserleriyle tanınan bir müzikşinastır. Miskâl veya mûsikâr adı verilen nefesli çalgının iyi bir icracısı olması sebebiyle Miskâlî diye anılmış, çağdaşı Ali Güftî onu bu aletin mücidi olarak nitelemiştir (*Güftî ve Teşrifâtü's-şuarâsı*, s. 243). Solakzâde'nin toplam yirmi dokuz adet peşrev ve saz semâisi tesbit edilmiştir. Bu eserlerin notası Ali Ufkî'nin *Mecmûa-i Sâz ü Söz*'ünde on bir peşrev ve üç semâî, Nâyî Osman Dede'nin *Kitâb-ı Edvâr*'ında beş peşrev ve iki semâî (Popescu-Judet, s. 38-39), Mustafa Kevserî'nin *Mecmûa*'sında on üç peşrev ve Kantemiroğlu'nun *Edvâr*'ında on beş peşrev ve bir semâî olarak mevcuttur. Kantemiroğlu ayrıca notası bulunmayan altı peşrevinin ismini vermektedir. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Repertuarı'nda bu eserlerden sadece dört tanesi kayıtlıdır. Öztuna Solakzâde'nin saz eserlerinin sayısını otuz üç olarak vermektedir (*BTMA*, II, 307). Bu eserlerden bazılarının mehter takımı tarafından çalındığı bilinmektedir. Çeşitli el yazması güfte mecmualarında onun sözlü eserlerine rastlanıyorsa da bunlardan hiçbiri günümüze ulaşmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mecmûa, İÜ Ktp., TY, nr. 424, vr. 97^b-100^a; nr. 966, vr. 1^b; nr. 3608, vr. 30^b; nr. 3866, vr. 83^a, 320^b; nr. 5640, vr. 80^a; *Rûhi Târîhi* (TTK Belgeler, XIV/18 [1992] içinde, tıpkıbasımı ile birlikte nşr. Yaşar Yücel – Halil Erdoğan Cengiz), s. 380; Hoca Sâdeddin, *Tâcü'l-tevârih*, İstanbul 1279-80, I, 298, 331-332; II, 40; *Güftî ve Teşrifâtü's-şuarâsı* (haz. Kâşif Yılmaz), Ankara 2001, s. 243-244; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 509, 636; Kantemiroğlu, *Kitâbü'lmi'l-mûsikî alâ vechi'l-hurûfât: Musikiyi Harflerle Tesbit ve İcrâ İlminin Kitâbı* (haz. Yalçın Tura), İstanbul 2001, I, giriş kısmı, s. XXXV, XXXVII, LI, LVIII; metin kısmı, s. 189-191, 193, 195, 197, 200-201, 203-205, 215, 217, 219, 221, 223, 225, 227; II, giriş kısmı, s. XXIII; metin kısmı, tür.yer.; Mustafa Safâî Efendi, *Tezkire* (haz. Pervin Çapan), Ankara 2005, s. 713-714; Şeyhî, *Vekâiyü'l-fuzalâ*, III, 718; Hüseyin Ayvansarayî, *Mecmûa-i Tevârih* (haz. Fahri Ç. Derin – Vahid Çabuk), İstanbul 1985, s. 2 vd.; Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Mecelletü'n-nişâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628 (tıpkıbasım, Ankara 2000), vr. 441^b; Karslızâde Cemâleddin Mehmed, *Osmanlı Târîh ve Müverrihleri: Âyîne-i Zurefâ*, İstanbul 1314, s. 35-36; Hammer (Atâ Bey), I, 32; *Sicill-i Osmânî*, IV, 171; *Osmanlı Müellifleri*, III, 80-81; *İzâhu'l-meknûn*, I, 216; *Hediyyetü'l-ârifin*, I, 287; Suphi Ezgi, *Nazarî*

Amelî Türk Musikisi, İstanbul 1935, II, 65-66; *TCYK*, s. 261-264; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 498, 569; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, 255-256, 315-316; II, 355, 356; Haydar Sanal, *Mehter Musikisi*, İstanbul 1964, s. 159-160; Kıp, *TSM Saz Eserleri*, s. 43, 49, 53, 55; Babinger (Üçok), s. 192, 223-224; a.mlf., "Solakzâde", *El* (Fr.), IV, 503; E. Popescu-Judet, *Türk Musikî Kültürünün Anlamları* (trc. Bülent Aksoy), İstanbul 1996, s. 38-39; a.mlf., *XVIII. Yüzyıl Musikî Yazmalarından Kevserî Mecmuası Üstüne Karşılaştırmalı Bir İnceleme* (trc. Bülent Aksoy), İstanbul 1998, tür.yer.; Avni Erdemir, *Anadolu Sahası Musikşinası Divan Şairleri*, Ankara 1999, s. 213-215; Hasanbeyzâde Ahmed, *Târîh* (haz. Şevki Nezihî Aykut), Ankara 2004, Giriş, I, s. CLVIII vd., CCCLXXXVII vd.; Ali Ufkî Bey, *Hâzâ Mecmûa-i Sâz ü Söz* (haz. M. Hakan Cevher), İzmir 2003, s. 340-341, 443, 459-460, 462, 467-468, 476-477, 508, 531, 550-551, 665-666, 836-838, 848-849, 850-851; Orhan F. Köprülü, "Hasan-Beyzâde", *İA*, V/1, s. 336-337; M. Kemal Özgür, "Solakzâde", a.e., X, 748-750; Christine Woodhead, "Solakzâde", *El*² (Fr.), IX, 743-744; Öztuna, *BTMA*, II, 306-308; "Fihrist-i Şâhân", *TDEA*, III, 227; "Hemdemî Mehmed Çelebi", a.e., IV, 207.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

SOMALİ

Afrika'da bir İslâm ülkesi.

I. FİZİKİ VE BEŞERİ COĞRAFYA II. TARİH

Afrika'nın doğusunda Aden körfeziyle Hint Okyanusu arasındaki hörgüç biçimli Afrika Boynuzu üzerinde yer alan Somali kuzeybatıdan Cibuti, batıdan Etiyopya ve güneybatıdan Kenya ile kuşatılmıştır. Resmî adı, Somalice'de Jamhuuriyadda Dimugraadiga Soomadiya ve Arapça'da Cumhuriyetü's-Sumâle'd-dimukrâtiyye (Somali Demokratik Cumhuriyeti), yüzölçümü 637.657 km², nüfusu 9.558.600 (2008 tah.), başşehri Makdişu (Mogadişu, 1.609.000), öteki önemli şehirleri Herceysâ (436.000), Bûrâr (151.000), Beledvîne (108.000), Bendorkâsım (Boosaaso, 108.000), Baytabo (Baidoa, Baydhabo, 88.653), Berberâ (71.000) ve Kismâyû'dur (67.000).

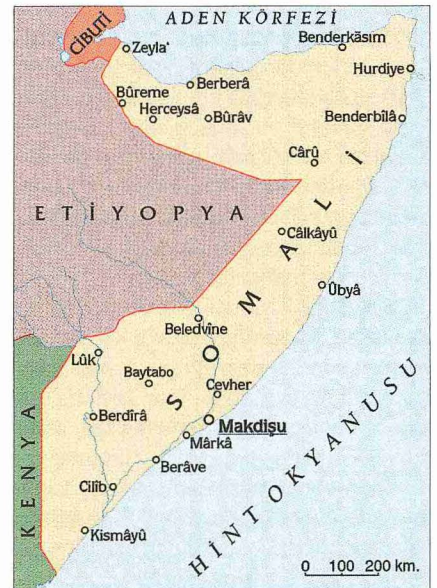
I. FİZİKİ VE BEŞERİ COĞRAFYA

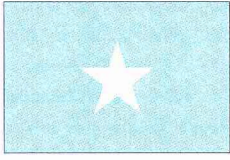
Ülkenin arazi yapısı, yalnız kuzeydeki Aden körfezine genellikle dik bir kıyı ile inen ve Somali platosu adı verilen yüksek dağlık kesimde engebeli bir görünüşe sahiptir (Shimbiris doruğu 2416 m.). Diğer kesimler düz alanlardan oluşur ve monoton bir görünüştedir. Somali'nin iklimi kuraktır. Mevsimlerin ikisi (ilkbahar ve sonbahar) yağışlı, diğer ikisi kuraktır. Yazın sıcaklıklar 42 °C'ye kadar yükselir. Ülke bitki örtüsü yönünden kıyı kesimindeki dar or-

man şeritleri dışında bozkırlarla kaplıdır. İki önemli ırmak olan Şebelle ve Cübâ, Orta Etiyopya masifinden çıkar ve Somali'den geçerken kuvvetli bir buharlaşmaya uğrar. Ülkede tarıma en elverişli alanlar bu nehirler arasındaki topraklardır. Ancak yer üstü ve yer altı suları modern sulama sistemleriyle tarım yapılmasına imkân verirse de yeterli değildir. Tarım ürünleri arasında şeker kamışı, pirinç, pamuk, yer fıstığı, tahıllar, baklagiller, patates ve sebzeler, meyvelerden muz ve greyfurt önde gelir. Hayvancılık büyük önem taşır; yetiştirilen başlıca hayvanlar koyun, keçi, siğir ve devedir. Balıkçılık da ekonomik değer taşımaktadır.

Yoğunluğu kilometrekareye on dört kişi olan nüfusun % 99'u Sünnî müslümandır. Konuşulan diller yazılabilen (Arap alfabesiyle) yegâne Kûşî dil olan Somalice, Sevâhîlî dili, Arapça, İtalyanca ve İngilizce'dir. Endüstri çok az gelişmiştir. Karayollarının uzunluğu 22.100 kilometredir. Ülkede 15 km. ham petrol boru hattı bulunmaktadır. Başlıca limanları Bendorkâsım, Berberâ, Kismâyû, Makdişu'dur. Başşehirde uluslararası bir havalimanı vardır. Afrika'nın en yoksul ülkesi olan Somali'nin ihracat ürünleri çiftlik hayvanları, muz, deri ve balık, ithal ürünleri ise sanayi malları, petrol ürünleri ve çeşitli gıda maddeleridir. İhracatında da ithalâtında da ilk sırayı İtalya alır.

Somali

Resmî adı	: Cumhuriyetü's-Sumâle'd-dimokrâtiyye (Somali Demokratik Cumhuriyeti)
Başşehir	: Makdişu
Yüzölçümü	: 637.657 km²
Nüfusu	: 9.558.600 (2008 tah.)
Resmî dili	: Somali dili
Para birimi	: Somali şilingi (Somali Shiling SOS) 1 SOS = 100 Cents

BİBLİYOGRAFYA :

P. Gourou, *L'Afrique*, Paris 1970; Türkçaya Ata-
öv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara
1977, s. 370-375; J. F. Nodinet, *22 États arabes
une nations*, Paris 1980, s. 187; Aydoğan Kök-
sal, *Afrika, Genel ve Ülkeler Coğrafyası*, Anka-
ra 1999, s. 305-307; Enrico Cerulli, "Somali", *IA*,
X, 750-758; E. Cerulli – [M. Orwin], "Somali", *EJ*²
(Fr.), IX, 745-746; "Somali", *Gelişim Büyük Coğ-
rafiya Ansiklopedisi*, İstanbul 1981, VII, 1741-
1748; "Günümüzde Somali", *Bertelsmann: Bu-
günkü Dünyamız Atlas Ansiklopedi*, Gütersloch
1993, III, 38-39.

AYDOĞAN KÖKSAL

II. TARİH

Eski Mısırlılar'ın Punt olarak adlandırdıkları Somali'nin isminin etimolojisi konusunda farklı rivayetler bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in amcasının oğlu Akil b. Ebû Tâlib'in iki oğlundan biri olan İsmâil'in adının yerli dilde Smal şeklini aldığı ve daha sonra Somali'ye dönüştüğü kanaati yaygındır. Antik dönem coğrafyacıları milâttan sonra I. yüzyıldan itibaren Somali'den bahseder. Bölge III. yüzyılda Etiyopya'da hüküm süren Aksum Krallığı'nın hâkimiyetine girdi. Araplar, İslâm öncesi dönemde Aden körfezi yoluyla Somali sahil şehir-

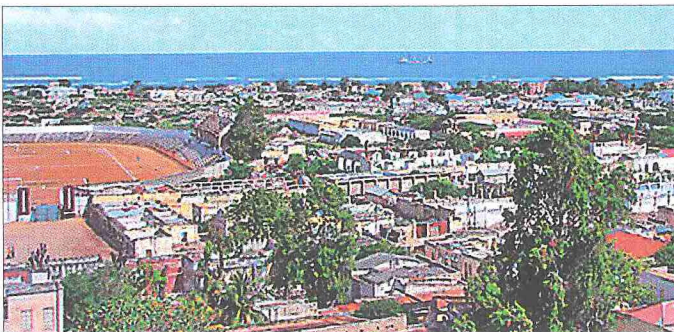
leriyle ticarî ilişkiler kurdular. Bu şehirlerin en önemlisi olan Zeyla' (Seylac) VI. yüzyılda köle ve kahve ticareti için önemli bir merkez haline geldi. Arap kabilelerinin II. (VIII.) yüzyıldan itibaren Somali sahillerine yerleşmesiyle birlikte İslâm bölgede yayılmaya başladı. Aslında pek çok etnik unsurun karışımından oluşan Somali halkını Kuşitik soylularla, V. (XI.) yüzyılda bölgeye göç eden Bantular oluşturur. Bununla beraber Somaliler, soylarını efsanevi bir şekilde Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib'in oğlu Akil'e bağlarlar. Buna göre Somali halkı bölgeye II. (VIII.) yüzyıl ortalarında gelen Akil'in iki oğlu Sab ve İsmâil'den neşet etmiştir. Sab'ın soyundan geldiği ileri sürülen Digil ve Rehaveyn kabileleri Cûbâ ve Şebelle ırmakları çevresinde, İsmâil'in soyundan geldiği ileri sürülen Dîr, Heviye, İshak ve Darud kabileleri Somali'nin kuzeyinde ve batısında meskündür.

Doğu Afrika hakkında bilgi veren İslâm coğrafyacıları bölge halkından "zenc" (zünûc), bölgeden de Bilâdüzzenc diye bahsederler. Ortaçağ Çin kaynaklarında bölge halkının müslüman olduğu kaydedilir. Müslümanlar kuzey sahilindeki Zeyla'da II. (VIII.) yüzyıldan itibaren hâkimiyet tesis ettiler. Benâdir sahillerine yerleşen ve IV. (X.) yüzyılda Makdişu'yu kuran müslüman tüccarlar Orta Afrika'dan çıkarılan altın ticaretiyle uğraşmaktaydı. Altın ticaretinin güneyde yaşayan Arap kabilesi Kilve'nin eline geçmesiyle Makdişu halkı ve diğer Arap kabileleri hayvancılık, fildişi, köle ve amber ticareti yapmaya başladılar. Bölge V. (XI.) yüzyıldan itibaren hristiyan Habeşliler'in saldırılarına mâruz kaldı. VII. (XIII.) yüzyılda tüccar gruplarının lideri Ebû Bekir b. Fahreddin, Makdişu'da bir sultanlık kurmaya muvaffak oldu. Makdişu XIII-XIV. yüzyıllarda büyük gelişme gösterdi. Benâdir sahillerinin bu zenginliği XV-XVI. yüzyıllarda Portekizliler'in saldırılarıyla sona erdi.

Afrika boynuzundaki müslümanlar Habeşliler'le uzun müddet mücadele ettiler. Bu mücadelede merkezi Zeyla' olan Adel

Sultanlığı öne çıktı. Adel Sultanlığı, XVI. yüzyıl ortalarında Ahmed el-Mücâhid (Ahmed Gran) liderliğinde güçlenerek Habeşistan'a yapılan saldırıların merkezi konumuna geldi. Merkezini Somali'nin iç bölgelerindeki Harar'a çeken Ahmed el-Mücâhid, Somali ve Afer halkından oluşturduğu ordusunu Türk memlûklerle güçlendirip on yıl içerisinde hristiyan Habeşistan Krallığı'nı ele geçirdi. Osmanlılar ateşli silâhlar göndererek ona yardım ettiler. Ancak 1543 yılında Habeşliler'in Portekizliler'den destek alıp Ahmed el-Mücâhid'i öldürmeleri neticesinde Adel Sultanlığı'nın yıkılmasında Makdişu ve Zeyla'da varlıklarını sürdürdüler. Bu dönemde Osmanlılar bura-ya gelerek Portekiz işgaline karşı Somali'li müslümanlarla iş birliği yaptılar. Zeyla' 1559'da Özdemir Paşa tarafından Osmanlı topraklarına katıldı. Zeyla', Özdemir Paşa'nın oğlu Osman Paşa'nın kurduğu Habeş eyaleti içinde bir sancak merkezi oldu. Zeyla' ve çevresi XVII. yüzyılda Yemen sahilindeki Muha'ya bağlandı. Makdişu bölgesi, aynı yüzyılın sonlarından itibaren Uman Sultanlığı'ndan gelen tüccarların idaresine girdi. Berâve, Mârkâ ve Makdişu 1828 yılında Uman Sultanlığı'nın ikiye bölünmesinin ardından Zengibar adasında hüküm süren Bû Saîd hânedanına tâbi oldu. Somali'nin kuzey ve orta sahil bölgeleri Zengibar Sultanlığı'na bağlı iken iç bölgelerde Geledi kabilesinin nüfuzu devam ediyordu. Somali'nin kuzeyinde hüküm süren Mâcerteyn Sultanlığı XIX. yüzyılda bağımsız hale geldi. Güney sahilleri ise bu sırada Arap yarımadasından gelen İbâziler'in hâkimiyetindeydi.

Somali halkının yaşadığı oldukça stratejik bir konuma sahip olan bölgeler XIX. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere, Fransa, İtalya ve Habeş Krallığı'nın ilgisine mazhar oldu. Fransa 1859'da mahallî idaresinden kiraladığı Somali'nin kuzey ucundaki Ubûk'u (Obok) sömürgesi ilân edip Osmanlılar'ın bütün engelleme çabalarına rağmen burada Fransız Somalisi adıyla bir sömürge yönetimi kurdu. Osmanlı Devleti 1865'te Somali kıyılarının Mısır vilâyetine bağlandığına dair bir ferman yayınladı. 1874-1875'te Mısır Hıdivi İsmâil Paşa, Osmanlı Devleti adına Somali'nin kıyı bölgelerini ele geçirdi. Ülkenin diğer kısımlarını ele geçirme çabaları ise İngiltere tarafından engellendi. Bu dönemde Benâdir sahilleri Zengibar'ın kontrolündeydi. Mısır birlikleri Sudan'daki Muhammed Ahmed el-Mehdî isyanları sebebiyle 1883'te Somali'den çekildi. Harar Habeşistan'ın hâ-

Somali'nin başşehir Makdişu'dan bir görünüş